

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ

POLİS AKADEMİYASI

KAFEDRA: «CİNAYƏT PROSESİ»

FƏNN: «DİO-da TƏHQİQAT»

Əyani təhsil

M Ü H A Z İ R Ə

**MÖVZU № 4. «İbtidai istintaqı məcburi olan cinayət işləri üzrə
təhqiqatın aparılması».**

Tərtib etdi: Polis Akademiyasının
«Cinayət prosesi» kafedrasının
baş müəllimi, polis mayoru

Anar Mikaylov

Mühazirə kafedranın iclasında müzakirə edilib və bəyənilmişdir.
Protokol № _____ «_____» _____ 2021-ci il

Bakı 2021

PLAN:

GİRİŞ:

1. İbtidai istintaqın məcburi olan cinayət işləri üzrə təhqiqatın aparılmasının anlayışı, xüsusiyyətləri və əhəmiyyəti.
2. İbtidai istintaqı məcburi olan cinayət işləri üzrə təhqiqat apararkən təhqiqatçının hüquq və vəzifələri.
3. İbtidai istintaqı məcburi olan cinayət işləri üzrə təhqiqatçı tərəfindən təxirəsalınmaz istintaq hərəkətlərinin keçirilməsinin əsasları və prosessual qaydası.

NƏTİCƏ:

ƏDƏBİYYAT:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 12. 11.1995-ci il, mad, 26, 46, 66, 67, 71.
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin. Bakı 2000-ci il mad. 85, 86, 214-222.
3. C.Müvsəmov. «Cinayət prosesi». Bakı, 1989-cu il.
4. M.Cəfərquliyev. «Cinayət prosesi». Bakı, 2016-cı il.
5. Azərbaycan Respublikası məhkəmələr və hakimlər haqqında Qanunu. Bakı, 10 iyun 1997-ci il.
6. Azərbaycan Respublikası Prokurorluq haqqında Qanun. Bakı, 07 dekabr 1999-cu il mad. 4, 19.
7. Azərbaycan Respublikası DİN-in 30.08.2011-ci il 560 nömrəli əmri. Azərbaycan Respublikasının daxili işlər orqanlarında təhqiqat işinin təşkilinə dair təlimatın təsdiq edilməsi barədə.
8. «DİO-da təhqiqat fənnindən möhazirələr toplusu (Dərs vəsaiti). Bakı, 2007-ci il
9. Azərbaycan Respublikasının DİN-in 21.05.2009-cu il tarixli 284 nömrəli əmri. «DİN-in Baş Dövlət Yol Polisi İdarəsinə bilavasitə tabe olan istintaq və təhqiqat şübəsinin Əsasnaməsinin təsdiq edilməsi barədə»
10. «Doznanie v orqanax vnutrennix del». Moskva, 1986 q.
11. Quləev A.R. «Sledovatel v uqolovnom prosesi». Moskva, 1981 q.
12. S.V. Borodin. «Uqolovniy proğess» Uzebnik Moskva, 1982 q, str. 377-387.
13. K.F. Quzenko. «Uqolovniy proğess» Uzebnik dlə VUZOV. Moskva, 1998 q, str. 303-330.
13. Nazim Əliyev, Şöhlət Kərimov, Səyyad Ağayev “Daxili İşlər orqanlarında təhqiqat” Bakı, “Elm və təhsil” 2020, 320 səh
14. A.Ə. Teymurov. “Cinayətkarlığa qarşı mübarizədə təhqiqat orqanlarının fəaliyyətinin müasir problemləri”. Bakı. “Hüquq Yayın Evi” 2015, 304s.

GİRİŞ

Azərbaycan Respublikasında polisin təyinatı, insanların həyatının sağlamlığını, hüquq və azadlıqlarını, dövlətin, fiziki və hüquqi şəxslərin qanuni mənafələrini və mülkiyyətini hüquqazidd əməllərdən qorumaqdan ibarətdir.

Polisin təyinatı ilə yanaşı onun əsas vəzifələri «Polis haqqında» Qanunun 3-cü maddəsində göstərilmişdir. Belə ki, polis törədilmiş cinayətləri açmaq və səlahiyyətlərinə aid edilmiş işlər üzrə təhqiqat və istintaq aparmaq səlahiyyətlərinə malikdir.

Cinayətlərin qarşısının alınması və onların açılması sahəsində polis əməkdaşlarının vəzifələri Qanunun 15-ci maddəsində göstərilmişdir. Cinayətin qarşısının alınması, baş vermiş cinayət hadisəsinin aşkara çıxarılması və onu törədən şəxsin müəyyənləşdirilməsi, cinayəti doğuran səbəblərin öyrənilməsi kimi vəzifələr qanunla polisin üzərinə qoyulmuşdur. «Polis haqqında» Qanuna müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyənləşdirilmiş hallarda və qaydada cinayətlərin qarşısının alınması və onların açılması məqsədi ilə cinayət işlərini başlamaq, təhqiqat və istintaq aparmaq səlahiyyətləri polisə həvalə edilmişdir.

İbtidai istintaq cinayət prosesinin müstəqil mərhələsi olub, cinayətin tezliklə və bütünlüklə açılması, cinayət etməkdə təqsirli olan şəxslərin aşkara çıxarılması, cinayətin törədilməsində kömək etmiş səbəblərin və şəraitin aydınlaşdırılması, habelə cinayət nəticəsində vurulan ziyanın ödənilməsini təmin edən tədbirlərin görülməsi üzrə müstəntiq və təhqiqat orqanları tərəfindən həyata keçirilən fəaliyyətdir. Bu fəaliyyət ciddi olaraq cinayət-prosessual qanunvericiliyi əsasında aparılır və onun çərçivəsindən kənara çıxa bilməz.

İbtidai istintaq mərhələsində təqsirləndirilən şəxsi məhkəməyə vermək üçün cinayət işinin faktiki hallara dəqiq, tam və hərtərəfli tədqiq edilir. İbtidai istintaq yolu ilə cinayətlərin açılması, cinayət törətməkdə olan şəxslərin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi və beləliklə, işin məhkəmədə mahiyyəti üzrə baxılmasına tam şəraiti yaradılması təmin edilir. Bu baxımdan ədalət mühakiməsinin vəzifələrini həyata keçirilməsində ibtidai istintaq orqanlarının fəaliyyəti mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22 fevral 1998-ci il tarixli «İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında» Fərmanda Azərbaycan Respublikasının Prokurorluğuna, Daxili İşlər Nazirliyinə, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinə və Ali Məhkəməyə tapşırılmışdır ki, təhqiqat, istintaq və məhkəmə orqanları insan hüquqları və azadlıqlarının pozulması hallarının aradan qaldırılmasını təmin etsinlər.

SUAL 1. İbtidai istintaq məcburi olan cinayət işləri üzrə təhqiqatın aparılmasının anlayışı və əhəmiyyəti

İbtidai istintaq geniş mənədə iki formada—ibtidai istintaq və təhqiqat formasında başa düşülür. Bəzi cüzi istintaq və təhqiqat fərqlərini nəzərə almaqla ibtidai istintaqın aparılmasını nizama salan prosesin normalar eynilə təhqiqata da aiddir. İbtidai istintaq geniş mənədə ya təhqiqat, ya da həm təhqiqat və həm də ibtidai istintaq yolu ilə aparıla bilər.

İbtidai istintaq sözün dar mənasında istintaqın ali və yüksək formasıdır. Bundan fərqli olaraq təhqiqat cinayət işlərinin istintaqının ilk mərhələsidir.

Təhqiqat—ibtidai istintaqın müvəffəqiyyətlə başa çatdırılması məqsədi ilə istintaqın cinayətin təzə izləri üzrə toplanmış və qeyd olunmuş ilk materiallarla təmin edir. Çox az miqdarda cinayət işlərində isə təhqiqat ibtidai istintaqını əvəz edir. Belə hallarda təhqiqat materialları prokurorun istintaqından sonra isə mahiyyət üzrə baxılması üçün bilavasitə məhkəməyə göndərilir. Bununla bərabər hər bir işinin istintaqı təhqiqat aparılmadan, əvvəldən axıra qədər ibtidai istintaqın formasında aparıla bilər.

Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 214-cü maddəsinə əsasən cinayət işləri üzrə təhqiqatın aparılması nəzərdə tutulub.

Təhqiqat ibtidai araşdırmanın növü kimi aşağıdakı şəkildə aparılır:

1.İbtidai istintaqın məcburi olan cinayət işləri üzrə təxirəsalınmaz istintaq hərəkətlərinin icraatı;

2.Böyük ictimai təhlükə törətməyən bəzi aşkar cinayətlər üzrə məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraat.

Cinayət işləri üzrə təhqiqatı aşağıdakı təhqiqat orqanları və şəxslər aparırlar:

1. Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının (təhqiqat orqanlarının) təhqiqatları. Azərbaycan Respublikasının həmin müvafiq icra hakimiyyəti orqanları müstəntiqlərinin səlahiyyətlərinə aid edilmiş cinayət işləri üzrə;

2. Rəhbərlik etdikləri hərbi hissələrin, hərbi idarələrin, cəzaçəkmə müəssisələrin, həbs saxlanılma yerlərinin, dəniz gəmilərinin yerləşdiyi ərazidə (ərazi üzrə) törədilmiş cinayətlərə dair cinayət işləri üzrə müvafiq olaraq, təhqiqatçı səlahiyyətlərini həyata keçirən hərbi hissə komandirləri, hərbi idarə rəisləri, cəzaçəkmə müəssisələrinin və ya həbsdə saxlanılma yerlərinin rəisləri, dəniz gəmilərinin kapitanları və digər müvəkkil edilmiş şəxslər;

3. Əks-kəşfiyyət fəaliyyətinin təminatını həyata keçirən hərbi hissələrdə, hərbi idarələrdə təhlükəsizlik orqanlarının səlahiyyətlərinə aid olan işlər üzrə müvafiq icra hakimiyyət orqanlarının.

Təxirəsalınmaz istintaq hərəkətlərinin aparılması şəklində təhqiqat cinayətin izlərinin müəyyən edilməsi və rəsmiləşdirilmiş məqsədlə aparılır.

Təhqiqatı apararkən Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 147, 148, 153, 207, 209, 210, 226-232, 234, 236, 238-242, 264-270, 273-276-cı maddələrinin müddəalarına müvafiq olaraq təhqiqatçı:

1) Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 214.3.1-ci maddəsinə əsasən cinayət işini başlayır və bu barədə dərhal ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora məlumat verir;

2) şübhəli şəxsi tutmaq, onun zərər çəkmiş şəxsin, şahidin, mülki iddiaçının mülki cavabdehin, şahidlərin dindirilməsi, axtarış, baxış (şəxsi müayinə) və götürmə kimi istintaq hərəkətlərini aparır;

3) cinayət işinin başlanmasından sonra 10 (on) gündən gec olmayaraq sonrakı araşdırmanın aparılması üçün cinayət işin istintaq orqanına göndərir;

4) cinayət işinin başlanmasından 10 (on) gün keçdikdən sonra müstəntiq və ya ibtidai araşdırmanı həyata keçirən prokurorun tapşırığı ilə ayrı-ayrı istintaq hərəkətlərini aparır və ya əməliyyat-axtarış tədbirlərini həyata keçirir;

5) cinayət işinin başlanmasından 10 (on) gün keçdikdən sonra cinayət açılmamış qalarsa cinayət törətmiş şəxsin müəyyən və aşkar edilməsi, tutulması və müstəntiqə təhvil verilməsinə dair tədbirlər görür.

Demək olar ki, cinayət prosesində təhqiqatla ibtidai istintaq arasında elə bir prinsiplial fərq yoxdur. Çünki ibtidai istintaq kimi təhqiqat da cinayət prosesini ümumi prinsiplərinə və tələblərinə əsaslanan prosesual fəaliyyətdir. Hər iki fəaliyyət nəticəsində əldə edilən məlumatlar isə məhkəmə sübutları kimi qiymətləndirilir. Qeyd etmək lazımdır ki, istər ibtidai istintaq, istərsə də təhqiqat qarşısında duran vəzifə eyni olub, əsasən cinayətin qarşısının alınması və kökünün kəsilməsinə yönəlmişdir. Lakin təhqiqat və ibtidai istintaqın arasında ümumi oxşar cəhətlərlə yanaşı, bunları bir-birindən fərqləndirən bir sıra əlamətlər də vardır. Bu əlamətlər əsasən aşağıdakılardır:

a) ibtidai istintaq qanunla qabaqcadan müəyyən edilmiş vəzifəli şəxs olan müstəntiq tərəfindən aparılır. İstintaq aparmaq, cinayət edilməsinə kömək edən şəraiti və səbəbi aşkar etmək müstəntiqin əsas və yeganə vəzifəsidir. Lakin təhqiqat aparmaq buna səlahiyyəti olan inzibati idarənin və şəxsin malik olduğu funksiyanın həyata keçirilməsində yeganə hal deyil, yalnız onun bir formasıdır.

b) ibtidai istintaqın orqanları öhdəsinə düşən vəzifələri yerinə yetirərkən yalnız prosesual vasitələrdən istifadə edir.

Həmin orqanlar yalnız prosesual fəaliyyətlə məşğul olurlar.

Təhqiqat orqanlarının fəaliyyəti isə həm prosesual, həm də qeyri-prosesual fəaliyyətlə xarakterizə olunur. Belə ki, təhqiqat orqanları istintaq hərəkətlərin aparmaqla yanaşı əməliyyat-axtarış tədbirləri də həyata keçirirlər.

v) ibtidai istintaqla təhqiqat istintaq aidiyyatına görə bir-birindən fərqlənir. Təhqiqat orqanlarının istintaq aidiyyatına isə daha yüksək istimai təhlükəli törədən, istintaqın aparılması cəhətdən mürəkkəb və xüsusi metodiki

hazırlanması tələb edən, habelə bu və ya digər orqanların inzibati fəaliyyəti ilə əlaqələr olan cinayətlər aiddir.

q) ibtidai istintaq öz prosesual rejiminə görə də təhqiqatdan fərqlənir.

c) təhqiqat və ibtidai istintaq bu prosesi aparan şəxslərin prosesual müstəqillik dərəcəsi ilə də bir-birindən fərqlənir.

Təhqiqat orqanlarından fərqli olaraq qanun müstəntiqə prosesual cəhətdən daha çox müstəqillik verir.

Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 85-ci maddəsində qeyd edilir ki, məhkəmədən qərarsız alması qanunda nəzərdə tutulan hallardan başqa, ibtidai istintaqı apararkən istintaqın istiqaməti və istintaq hərəkətlərini aparılması haqqında bütün qərarları müstəntiq müstəqil surətdə qəbul edir, bu qərarların qanuni olması və vaxtında yerinə yetirilməsi üçün tam məsuliyyət daşıyır.

Təhqiqat və ibtidai istintaq təqsirləndirilən şəxsi məhkəməyə vermək üçün cinayət işinin faktiki halları dəqiq, tam və hərtərəfli təhqiq edilir. İbtidai istintaq yolu ilə cinayətlərin açılması, cinayətin törədilməklə təqsiri olan şəxsləri olan cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi və beləliklə işini məhkəmədə mahiyyəti üzrə baxılmasına tam şərait yaradılması təmin edilir. Bu baxımdan ədalət mühakiməsini vəzifələrinin həyata keçirilməsində ibtidai istintaq orqanlarını fəaliyyətin mühüm əhəmiyyətə malikdir.

SUAL 2. İbtidai istintaq məcburi olan cinayətin işlər üzrə təhqiqat apararkən təhqiqatçının hüquq və vəzifələri

İbtidai istintaq və ya təhqiqat şəklində ibtidai araşdırma (hadisə yerinə baxış keçirilməsindən başqa bütün istintaq hərəkətləri daxil olmaqla) yalnız cinayət işinin başlanması haqqında qərar çıxarılmasından sonra aparılır.

Cinayət işinin başlanmasından sonra müstəntiq və ya təhqiqatçı Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 85 və 86-cı maddələrində nəzərdə tutulmuş səlahiyyətlərinə və ya ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun göstərişinə əsasən onu öz icraatına qəbul edir və müvafiq qərar çıxarılmqla iz üzrə ibtidai araşdırmaya başlayır. Cinayət işi eyni müstəntiq və ya təhqiqatçı tərəfindən başlandıqda və onlar tərəfindən öz icraatına qəbul edildikdə cinayət işinin başlanması və onun öz icraatına qəbul edilməsi haqqında vahid qərar tərtib edilir.

Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 86.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada təhqiqatı aşağıdakı hüquqları həyata keçirir:

1. Hadisənin şahidlərinin izahatını almaq, hadisənin baş vermə şəraiti ilə tanış olmaq, hadisə və onunla əlaqəsi olan şəxslər barəsində məlumatları əks etdirən sənədləri və digər materialları tələb etmək;

2. Şübhəli şəxsi tutmaq, onu zərər çəkmiş şəxsi, şahidi dindirmək, ekspertiza təyin etmək, tanınmaya təqdim etmək, baxış, axtarış, götürmə, baxış (şəxsi müayinə) kimi təxirəsalınmaz istintaq hərəkətlərini aparmaq;

3. Dövlət orqanlarından tərcüməçinin, mütəxəssisin, ekspertin ayrılmasını tələb etmək, şəxslərin razılığı ilə onları müvafiq istintaq hərəkətlərinə hal şahidi, tərcüməçi, mütəxəssiz və ya ekspert qismində cəlb etmək;

4. Dövlət orqanlarından və ya auditor təşkilatlarından təftişlərin, inventarlaşdırmaların, ekspertizaların və digər yoxlamaların keçirilməsini tələb etmək;

5. Müvafiq təhqiqat orqanına cinayətin açılması, itkin düşmüş şəxsin və ya əmlakının tanınması üçün əməliyyat-axtarış tədbirlərinin həyata keçirilməsini tapşırmaq və görülmüş tədbirlər barədə məlumat almaq;

6. Müdafiəçinin cinayət işinin icraatında iştirakına istisna edən hallar müəyyən edildikdə, onun cinayət işini icraatında iştirak etməkdən kənarlaşdırılması barədə prokurorluq qarşısında vəsatət qaldırmaq;

7. Hal şahidinə, tərcüməçiyə, mütəxəssisə və ya ekspertə edilmiş etirazlara baxmaq;

8. Cinayət prosesində iştirak edən şəxslərin vəsaitlərinə və cinayət işinin icraatı ilə əlaqədar digər şəxslərin ərizə və digər müraciətlərinə baxmaq.

9. Cinayət prosesində iştirak edən şəxslərin şikayətlərinə baxmaq;

10. Məhkəmənin müstəsna səlahiyyətlərinə aid olanlar istisna edilməklə, qəti imkan tədbirlərinin seçilməsi, dəyişdirilməsi, ləğv edilməsi, istintaq və ya digər prosesual məcburiyyət tədbirlərinin aparılması barədə qərarlar qəbul etmək;

11. Cinayət işinin icraatına xitam verilməsi barədə qərar qəbul etmək və təsdiq olunması üçün prokurora təqdim etmək;

12. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsində nəzərdə tutulmuş digər hüquqlardan istifadə etmək.

Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 115-ci maddəsinə müvafiq olaraq Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 109.1.3-109.1.8-ci

maddələrində nəzərdə tutulmuş hallardan, hər hansı biri mövcud olduqda, habelə Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 94.1-ci maddəsində göstərilən tələblərə uyğun olmadıqda, o, hal şahidi qismində cinayət prosesində iştirak edə bilməz.

Hal şahidinin iştirakının mütəmadi xarakter daşması istisna olunmaqla, onun istintaq hərəkətinin icraatında əvvəllər iştirakı həmin cinayət təqibi üzrə aparılan digər istintaq hərəkətinin icraatından təkrar iştirakını istisna etmir.

Hal şahidlərinə etiraz məsələsini istintaq hərəkətlərini aparan şəxs həll edir.

Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 117.1-ci maddəsinə əsasən tərcüməçi və mütəxəssiz Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 109.1.3-109.1.8-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş hallarda hər hansı biri mövcud olduqda, habelə onlar qanuna və ya məhkəmənin hökmünə əsasən tərcüməçi və ya mütəxəssiz olmağı haqlı deyilsə cinayət prosesində iştirak edə bilməzlər. Şəxsin tərcüməçi və ya mütəxəssiz qismində cinayət prosesində əvvəlki iştirakı onun müvafiq qismində bundan sonra cinayət prosesində iştirakçını istisna etmir.

Tərcüməçiyə və ya mütəxəssizə etiraz aşağıdakı qaydada həll olunur:

-təhqiqat və ya ibtidai istintaq aparılarkən müvafiq olaraq təhqiqatçı, müstəntiq və ya prokuror tərəfindən;

-cinayət işinə və ya digər materiala hakim tərəfindən təkbaşına və ya andlı iclasçıların iştirakı ilə baxılarkən məhkəmə iclasında sədrlik edən tərəfindən.

Ekspert aşağıdakı hallarda cinayət prosesində iştirak edə bilməz:

Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 109.1.3-109.1.8-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş halların hər hansı bir mövcud olduqda;

-qanuna və ya məhkəmənin hökmünə əsasən onun ekspert olmaq hüququ olmadıqda;

-o, təfriş, yaxud digər yoxlama hərəkətləri aparmışdırsa və nəticədə bunlar cinayət işinin başlanmasına əsas olmuşdursa.

Ekspertin etirazı aşağıdakı qaydada həll edilir:

1) İbtidai istintaq və ya təhqiqat aparılarkən müvafiq olaraq təhqiqatçı, müstəntiq və ya prokuror tərəfindən;

2) cinayət işinə və ya digər materiala məhkəməyə hakim tərəfindən təkbaşına və ya andlı iclasçılar tərəfindən, baxılarkən məhkəmə iclasında sədrlik edən tərəfindən;

3) cinayət işinə məhkəmədə kollegional tərkibdə baxılarkən məhkəmə tərkibi tərəfindən.

Təhqiqatçı öz icraatında olan işlə əlaqədar qeyri-aşkar üsullarla əməliyyat-axtarış tədbirləri keçirməyə haqlı deyil.

Cinayət işi prokuror və ya müstəntiq tərəfindən icraata qəbul olunduqdan sonra təhqiqatçı ayrı-ayrı istintaq hərəkətlərini, habelə müvafiq əməliyyat-axtarış tədbirlərini yalnız prokurorun və ya müstəntiqin göstərişləri ilə işlədiyi təhqiqat orqanı vasitəsilə həyata keçirir.

Təhqiqat orqanının rəhbəri Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin tələblərinə əməl edərək öz səlahiyyətləri daxilində:

-törədilmiş və ya hazırlanan cinayətlərə dair daxil olmuş ərizə və digər məlumatların qeydiyyatı alınmasını təşkil edir, onlara baxılmasını, cinayət işi üzrə təhqiqatın və ya ayrı-ayrı istintaq hərəkətlərini aparılmasını təhqiqatçıya, yaxud təhqiqatçılar qrupuna tapşırır;

-təhqiqatçının cinayətin açılması, araşdırılması və qarşısının alınması üçün vaxtında tədbirlər görməsinə nəzarəti həyata keçirir;

-öz səlahiyyətləri daxilində fəaliyyət göstərən prokurorun təhqiqatı və əməliyyat-axtarış orqanlarının fəaliyyətində qanunların icra və tətbiqini yoxlamaq imkanını təmin edir, habelə prokurorun və müstəntiqin göstərişlərini və qərarlarının icrası üçün müvafiq tədbirlər görülməsini təşkil edir;

-məhkəmə qərarlarının yerinə yetirilməsini təşkil edir.

Təhqiqat orqanının əməkdaşı Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin tələblərinə əməl edərək öz səlahiyyətləri daxilində

cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməllərin qarşısının alınması üçün tədbirlər görür.

-cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməlləri törədən şəxsləri və şübhəli şəxsləri tutur;

-tutduğu yerdə şəxsin üstünü yoxlayır, tutulan şəxsə onun hüquqlarını izah edir.

Hadisə yerinin mühafizəsi, cinayətin izlərinin qorunması, hadisəni gören şəxslərin müəyyən edilib izahatlarının alınması üçün lazımı tədbirlər görür;

Hadisə yerinin digər prosesual hərəkətlərin həyata keçirilməsi üçün müstəntiqin və ya prokurorun göstərişlərini yerinə yetirir.

Cinayət təqibinin həyata keçirərkən təhqiqatçı qanunun tələblərini rəhbər tutaraq ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun qanuni göstərişlərinə və öz daxili inamına əsaslanaraq, zəruri prosesual qərarlar qəbul edir, bu səlahiyyətləri daxilində istintaq və digər prosesual hərəkətləri həyata keçirir.

Təhqiqatçı Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsində nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada aşağıdakı vəzifələri yerinə yetirməlidir (Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 86-cı maddəsi):

1.Törədilmiş və ya hazırlanan cinayətlərə dair daxil olmuş ərizə və digər məlumatlara baxmaq, kifayət qədər səbəblər və əsaslar olduqda cinayət işi başlamaq, işi öz icraatına götürmək, cinayətin açılması, işin hərtərəfli, tam və obyektiv aparılması üçün zəruri tədbirlər görmək, səlahiyyəti daxilində bütün istintaq və digər prosesual hərəkətləri həyata keçirmək;

2.Şübhəli şəxsi tutulduğu andan hüquqlarını bildirmək və tutulmasının səbəblərini izah etmək;

3.Şəxsin tutulduğu andan müdafiəçinin yardımından istifadə hüququnu təmin etmək (Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 153.2.5-153.2.8-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş müddəalara uyğun olaraq);

4.Zərurət olduqda Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 154-156, 160, 165-172-ci maddələrinin tələblərinə müvafiq olaraq şübhəli şəxs haqqında qəti imkan tədbirinin seçilməsini təmin etmək;

5.Qanuni əsaslar olmadan və ya 48 saatdan artıq tutulan şəxsi azad etmək;

6.Müvafiq şəxsləri cinayət işi üzrə zərər çəkmiş şəxs, mülki iddiaçı və ya mülki cavabdeh qismində tanımaq;

7.Cinayətin törədilməsi nəticəsində vurulmuş maddi ziyanın ödənilməsi, habelə tətbiq oluna biləcək əmlak müsadirəsini təmin edilməsi üçün tədbirlər görmək;

8. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 113-cü maddəsinə uyğun olaraq şübhəli şəxsi hüquqi yardım ödənilməsindən azad etmək;

9.Prokurorun və müstəntiqin göstərişlərini və qərarlarını icra etmək;

10.Prokurora və məhkəməyə yazılı və şifahi izahatlar vermək;

11.İbtidai istintaqı məcburi olan cinayət işləri üzrə təxirəsalınmaz istintaq hərəkətlərini apardıqdan sonra cinayət işi başlanılmasından 10 (on) gündən gec olmayaraq iş üzrə bütün materialları istintaq aidiyyəti qaydalarına uyğun olaraq istintaq orqanına göndərmək.

12.Şəxsi həyatına toxunulmazlığına, ailə, dövlət, peşə, kommersiya və qanunla qorunan sirlərə toxunan hallar barədə məlumatları yaymamaq;

13.Böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayətlər üzrə sadələşdirilmiş icraat şəklində aparılmış təhqiqat materiallarını təhqiqat başlamasından 10 (on) gündən gec olmayaraq yekun protokolu ilə prokurora göndərmək;

14. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsində nəzərdə tutulmuş digər vəzifələrində yerinə yetirir.

Cinayət təqibini həyata keçirən təhqiqatçı səlahiyyətləri daxilində istintaq və ya digər prosesual hərəkətlərin qanuni və vaxtında aparılmasına görə məsuliyyət daşıyır.

SUAL 3. İbtidai istintaq məcburi olan cinayət işləri üzrə təhqiqatçı tərəfindən istintaq hərəkətlərinin keçirilməsinin əsasları və prosessual qaydası

İbtidai istintaqın məcburi olan cinayətlər üzrə təhqiqat son zamanlar çox geniş keçirilir. Bu təhqiqat çox zaman aşağıdakı orqanlar həyata keçirir. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 214-ci maddəsi öz əksini tapmışdır.

-Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının (təhqiqat orqanlarının) təhqiqatçıları Azərbaycan Respublikasının həmin müvafiq icra hakimiyyəti orqanları müstəntiqlərinin səlahiyyətlərinə aid edilmiş cinayət işləri üzrə;

-Rəhbərlik etdikləri hərbi hissələrin, hərbi idarələrin, cəzaçəkmə müəssisələrini, həbsdə saxlanılma yerlərinin, dəniz gəmilərinin yerləşdiyi ərazidə (ərazi üzrə) törədilmiş cinayətlərə dair cinayət işləri üzrə müvafiq olaraq təhqiqatçı səlahiyyətlərini həyata keçirən hərbi hissə komandirləri, hərbi idarə rəisləri, cəzaçəkmə müəssisələrinin və ya həbsdə saxlanılma yerlərinin rəisləri, dəniz gəmilərinin kapitanları və digər müvəkkil edilmiş şəxslər, əks kəşfiyyat fəaliyyətinin təminatını həyata keçirilən hərbi hissələrdə, hərbi idarələrdə

təhlükəsizlik orqanlarının səlahiyyətlərinə aid olan işlər üzrə müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının təhqiqatçıları.

Praktikadan məlumdur ki, əksər hallarda hazırlanan və ya törədilmiş cinayət haqqında ilini məlumatlara dərhal reaksiya verə bilərlər: Bunu nəzərə alaraq qanunvericilik təhqiqat orqanlarına cinayətin əlamətləri olduqda cinayət işi başlamaq və təxirə salınmaz istintaq hərəkətləri aparmağı həvalə edir.

Təhqiqatın başlanması haqqında ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora məlumat verilir. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 85-ci maddəsinə görə müstəntiq ona cinayət işinin nə vaxt veriləcəyini gözləmələri, təhqiqat orqanı tərəfindən iş qaldırılması haqqında məlumat elan zaman bu işin aidiyyatını müəyyənləşdirməli, səlahiyyəti çatarsa onu öz icraatına qəbul etməli və istintaq hərəkətlərini keçirilməsini başlamalıdır.

Prokurorun göstərişi və özünün təşəbbüsü ilə müstəntiq istənilən işin istintaq hərəkətlərinin qurtarmasını gözləmədən işi öz icraatına qəbul edə bilər. Təxirəsalınmaz hərəkətlərini keçirməsini qanunla müəyyən edilmişdir. Bu təxirəsalınmaz istintaq hərəkətlərinin cinayətin izlərinin aşkar edilməsi, saxlanması və möhkəmləndirilməsinə yönəlmişdir.

Onlara aiddir:

1. baxış;
2. götürmə;
3. axtarış;
4. şəxsi müayinə;
5. mülki iddiaçının, mülki cavabdehin;
6. şübhəli şəxsi tutma və dindirmək;
7. şahidin dindirilməsi;
8. zərərçəkmişin dindirilməsi.

Təhqiqat orqanlarının apardıqları təxirə salınmaz istintaq hərəkətləri içərisində şübhəli şəxslərin tutulması və onların dindirməsi mühüm yer tutur. Təhqiqat orqanları və təhqiqat aparan şəxs bir tərəfdən isə ibtidai istintaq

məlumatlarının yayılmaması üçün tədbir görməli, istintan hərəkətlərinin keçirilməsində texniki vasitələrin tətbiqi, imza etməkdən imtina etməni müəyyənləşdirmə və ya istintaq hərəkəti protokoluna imza etmənin mümkün olmasını qeyd etmə, dindirmə zamanı səs yazma vasitələrinin tətbiqi, iş üçün əhəmiyyətli olan vasitələrin təmin edilməsi qaydalarını bilməli və bunlara riayət etməlidir.

Təxirəsalınmaz istintaq hərəkətləri keçirərkən təhqiqat aparan şəxs cinayətin izlərini aşkar etmək və möhkəmləndirmək, cinayət törətməkdə şübhəli şəxsi tutmaq, cinayətin törədilməsinə kömək etmiş səbəb və şəraitini fəallaşdırmaq üçün tədbirlər görməlidir.

Cinayət törədilməsinə kömək edən səbəb və şəraitin üzə çıxarılması üçün təxirəsalınmaz hərəkətləri o halda keçirilir ki, bu səbəb və şəraiti öyrənmək yeni cinayətlərin qarşısını almaq mümkün olsun.

Təhqiqat aparan şəxs bu fəaliyyətə cəlb edilmiş vətəndaşlara hüquqlarını izah etməli və bu hüquqları təmin etməlidir. Təhqiqat orqanı təxirəsalınmaz istintaq hərəkətləri keçirərkən mülki iddia və ola biləcək əmlak müsadirəsinin təmin edilməsi üçün tədbirləri görməlidir. Təhqiqat aparılarkən proses iştirakçılarının etiraz etmələri barəsindəki qaydalara riayət olunmalıdır. Əgər təhqiqat aparan şəxsin işin nəticəsi ilə düzünə və yanakı marağı olmasını təsdiq edən hallar varsa, onda o bu işin istintaqında iştirak edə bilməz, o, özü etiraz etməlidir.

Təhqiqat aparan şəxsə prosesin digər iştirakçıları

- şübhəli şəxs, zərərçəkmiş, mülki iddiaçı və cavabdeh, müdafiəçi tərəfindən etiraz edilmişsə onda, o, bu barədə dərhal prokurora məlumat verir və prokuror yaranmış məsələni həll edir.

Təhqiqat aparan şəxsə etiraz etmə-cinayət işin qaldırıldıqdan sonra və ya təxirəsalınmaz istintaq hərəkətləri keçirilərkən verilir.

Etiraz etmək üçün əsaslar Azərbaycan Respublikası Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 107-ci maddəsində göstərilmişdir. Etiraz etmə haqqında ərizə motivli olmalıdır. Bu ərizə prokurora göndərilir və 24 saat ərzində prokuror

mahiyyəti üzrə onu həll etməlidir. Bu barədə prokuror dəlili qərar çıxarır və bu qərardan yuxarı prokurora şikayət verilə bilər.

İbtidai istintaqın aparılması məcburi olan cinayət işləri üzrə icraatına qəbul etmək haqqında dərhal prokurora məlumat verməlidir. Təhqiqat orqanı cinayətin izlərini müəyyən etmək və möhkəmləndirmək, habelə cinayətkarın axtarılmasını təşkil etmək məqsədi ilə təxirəsalınmaz: istintaq hərəkətlər etdikdən sonra istintaq aidiyyəti üzrə aparılmaq üçün işi müstəntiqə göndərməlidir. Belə təxirəsalınmaz istintaq hərəkətləri tezliklə icra edilməli və on gün müddətində qurtarmalıdır.

Təhqiqat orqanlarının təxirəsalınmaz istintaq hərəkətlərinin aparılmasında keçirmə halları cinayətin izlərinin pozulmasına və ya məhv olmasına cinayəti etməkdə şübhəli şəxsin istintaqdan gizlənməsinə səbəb olmaqla bərabər cinayətin açılmasını və cinayət etmiş şəxsin ifşa olunmasını zidd qorxu altına ala bilər.

Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 214-cü maddəsinə əsasən təhqiqat orqanlarına müayinə, axtarış götürmə, şəxsi müayinə şübhəli şəxsləri tutma vəzifələri və dindirmə vəzifələri, zərərçəkmiş şəxsləri və şahidləri dindirmə kimi təxirəsalınmaz istintaq hərəkətlərinin aparılması həvalə edilmişdir. Həmin hərəkətlər ibtidai istintaq orqanları üçün cinayət prosesual qanunla müəyyən edilmiş qaydalar rəhbər tutmaqla aparmalıdır. Təhqiqat orqanlarının apardıqları təxirəsalınmaz istintaq hərəkətləri icarəsində şübhəli şəxslərin tutulması və onların dindirilməsi mühüm yer tutur.

Tutma-prosessual məcburiyyət tədbirlərinin bir növü olub, cinayət etməkdə şəxsin, əgər həmin əməl üstündə qanunda azadlıqdan məzrumetmə cəzası nəzərdə tutursa, qısa müddətli (48 saat həbsə alınmasından ibarətdir).

Şübhəli şəxsi tutma onun tərəfindən cinayət əməlini davam etdirilməsi qarşısını alma və onun cinayət işinin qaldırmaq məqsədi daşıyır.

Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 148-ci maddəsinə əsasən şəxsin cinayət törətməsinə bilavasitə şübhə yarandıqda

təhqiqatçı, təhqiqat orqanının digər əməkdaşı, müstəntiq və ya prokuror onun tutulmasını aşağıdakı hallarda tətbiq edə bilər:

1. şəxs cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməli törələrkən, yaxud bilavasitə bundan sonra cinayət başında yaxalandıqda;

2. zərər çəkmiş, yaxud hadisəni gören digər şəxslər cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməlin həmin şəxs tərəfindən törədilməsini bir – başa göstərdikdə;

3. şəxsin bədənində, üstündə, paltarlarında və ya istifadə etdiyi digər əşyalarda, yaşayış yerində, nəqliyyat vasitəsində cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməlin törədilməsinin göstərən aşkar izlər müəyyən olunduqda.

Şəxsin cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməli törətməsində şübhələnməyə əsas verən digər məlumatlar olduqda o, təhqiqatçı, təhqiqat orqanının digər əməkdaşı, müstəntiq və ya prokuror tərəfindən aşağıdakı hallarda tutula bilər:

- hadisə yerindən qaçıb gizlənməyə yaxud cinayət prosesini həyata keçirən orqandan gizlənməyə cəhd göstərdikdə;

- daimi yaşayış yeri olmadıqda;

- şəxsiyyəti müəyyən edildikdə.

Beləliklə cinayət prosesual qanunvericiliyinə əsasən həbsə alma yuxarıda qeyd olunan əsaslardan hər hansının mövcud olması şərti yalnız cinayəti etməkdə şübhəli şəxsin əməli üstündə qanunda azadlıqdan məhrumetmə şəklində cəza nəzərdə tutularsa, tətbiq edilə bilər. Qanunda azadlıqdan məhrumetmə şəklində cəza nəzərdə tutulmayan cinayət işləri üzrə həbsə alma yol verilməzdir.

Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 153-cü maddəsində tələb edir ki, bütün tutulma hallarında təhqiqat orqanı dərhal protokol tərtib etsin. Protokolda tutulan şəxsin adı, soyadı, atasının adı, anadan olduğu yer, ay, il, gün tutulmanın şəxsiyyəti, tutma şəraiti, yeri və vaxtı (il, ay, gün və saat) haqqında digər məlumatlar, tutulmuş şəxs tərəfindən aparıldığı ətraflı təsvir edilməlidir.

Tutma zamanı iştirak edən şəxslər tərəfindən imzalanır. Qanunvericilik həbsə alınan qanuni və əsaslı olmasını təmin etmək məqsədi ilə müəyyən edir ki, təhqiqat orqanı cinayət etməkdə şübhəli şəxsi tutmanın bütün hallarında 24 saat ərzində prokurora məlumat versin. Belə qərar qəbul olunsa da şəxsin tutulması 48 saatdan artıq davam edə bilməz.

Tutulmuş şəxsə tutulduğu andan 48 saat keçənədək ittiham elan edilməli, o, məhkəməyə gətirilməli. Məhkəmə işə təzirə salınmadan baxmalı və onun haqqında həbs qətiimkan tədbirlərini seçilməsi və ya onun azad edilməsi haqqında qərar çıxarmalıdır.

Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 232-ci maddəsinə əsasən şübhəli şəxsin dindirilməsi onun tutulmasından və ya barəsində qətiimkan tədbirini tətbiq edilməsi barədə qərar ona elan edildikdən dərhal sonra aparılır.

Yadda saxlamaq lazımdır ki, ifadə vermək şübhəli şəxsin yalnız hüququdur. Təqsirləndirilən şəxsin dindirilməsində olduğu kimi şübhəli şəxsdən hədə–qorxu gəlməklə və ya verməklə ifadə almaq qadağan edilir.

Dindirmədən qabaq şübhəli şəxsi izah edilməlidir ki, onun təhqiqat aparan şəxsin, müstətiqin və ya prokurorun hərəkətlərindən şikayət etməyə, izahatlar verməyə və vəsatətlər verməyə hüququ vardır. Ona hansı cinayəti etməkdə şübhələndiyi elan edilməli və bu barədə dindirmə protokolunda qeyd olunmalıdır.

Şübhəli şəxs cinayətin halları, habelə onun şəxsiyyətinin müəyyən etmək üçün zəruri olan hallar haqqında və iş üzrə zəruri olan hallar haqqında dindirilə bilər. Bu barədə tərtib edilən protokolda şübhəli şəxsin ifadələri yazılır. Protokol şübhəli şəxs və dindirməni aparan şəxs imza edirlər.

NƏTİCƏ

Təhqiqat və ibtidai istintaq orqanlarının fəaliyyətində qanunçuluğun ciddi əməl edilməsi istintaqın keyfiyyətinin yüksəldilməsi və məhkəmənin çıxardığı hökmün ədalətli olması üçün mühüm əhəmiyyətə malikdir. Cinayət prosessual qanunun şübhəli şəxsin və ya təqsirləndirilən şəxsin hüquqlarının təminatına yaxud ayrı – ayrı istintaq hərəkətlərinin aparılması və rəsmiləşdirilməsi qaydasına aid olub – olmamasından asılı olmayaraq, onun hər bir göstərişinə ciddi əməl edilməsi zəruridir.

Azərbaycan Respublikasının 28 oktyabr 1999-cu il tarixli, «Polis haqqında Qanuna» əsasən polis vəzifələrinin yerinə yetirilməsində dövlət orqanlarının, yerli özünüidarəetmə orqanlarının və ayrı – ayrı şəxslərin iştirakını zəruri hesab edir.

«Polis haqqında» Qanunun 10-cu maddəsinə əsasən:

1. Dövlət hakimiyyəti orqanları və yerli özünüidarəetmə orqanları polisə öz vəzifələrinin yerinə yetirməkdə kömək göstərməli.

2. Hər bir polisə öz vəzifələrini yerinə yetirməkdə kömək göstərə bilər. Polis üzərinə düşən vəzifələri yerinə yetirmək üçün heç kəsi əməkdaşlığa məcburi cəlb edə bilməz.

3. Hazırlanan, törədilən və ya törədilmiş cinayət barəsində xəbəri olan hər bir şəxs bu barədə polisə məlumat verməlidir.

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyənləşdirilmiş hallarda bu məlumatların verilməsi cinayət məsuliyyətinə səbəb olur.

4. Polis əməkdaşı olmayan dövlət hakimiyyəti orqanlarının əməkdaşları Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyənləşdirilmiş qaydada ictimai asayişin və təhlükəsizliyin təmin olunması işinə cəlb edildikdə bu sahədə polisin vəzifələri onların da üzərinə qoyulur. Belə olduğu halda polis əməkdaşları üçün nəzərdə tutulan hüquqi, maddi və sosial təminatlar onlara da şamil edilir.